

Eestlased

Vaižgantas

Olles tutvunud valgevenelaste, poolakate, russiinide ja lätlastega, kellest mul on tulnud „Viltises” rääkida või tuleb veelgi, ootasin aja möödudes ikka sobivat juhist, millal saan lähemalt tutvuda ka eestlastega. Just seepärast nõustusin hetkegi kõhklemata, otsekohe, kui „Viltis” mulle sellise korralduse andis, sõitma rahvusteatri uue hoone avamisele Tallinna linnas.

Niisiis olen juba hommikust saadik kohal. [– – –] On kahetsusväärne ja ühtlasi imekspandav, miks me nii vähe teame eestlastest, ehkki nii palju meie intelligente on nii paljude aastate jooksul nendega kokku puutunud. Tartu (Derpt, Dorpat, Jurjev) kasvatab iga aasta mitukümmend meie usinat noormeest. Aga kui palju on nad meile teada andnud oma sõpradest, õpingukaaslastest eestlastest? Mina olen meie üliõpilastelt ainult nii palju teada saanud: 1) et Jurjevit nimetatakse eesti keeles Tartuks, 2) et *sveikas* on eesti keeles: terretierre, 3) et Tartu naised on tuhanded noored tudengid, kes on tulnud siia kõikjalt Venemaalt, nii ära rikkunud, et nood sõandavad ka võõraste majade ustele kloppida, ja lõpuks 4) et eestlased on seal endale ehitanud oma originaalse rahvusliku stiiliga silma tor-kava teatri.

Ei mingeid korrespondentse, ei mingeid sõnumeid, mida nad teevad. Ainult lätlastelt kuulsin hädaldamist, et eestlased ajavad neid aina rohkem põhjast lõunasse, et neile ei saa kuidagi vastu panna.

Riia lähistel kohtusin sõidu ajal näiteks tuntud läti praktiseeriva ökonomisti härra Bisenieksi¹ ja proua Puriņaga, ühe lätlastest

haritlase, kommertspanga ametniku naisega. Mõlemad ütlesid ühel häälel:

„See on imestusväärne rahvas! Niisugust energiat, niisugust lakkamatut töörugamist pole enne nähtud ega kuulnud. Lätlast kiidetakse paljude asjade pärast, aga laidetakse kahe kardinaalse asja pärast: 1) kui ta on haritlane ja töötab, siis vahib alatasa ringi: mida ütleb sakslane, mida ütleb venelane; ta kiidab takka kord ühtede, kord teiste poliitikale ja nii takka kiites läheb oma töös lohakaks. Peale selle – nii nagu leedulane, nii võtab ka lätlane, omandades kergelt võõrkeeli, teisest rahvusest inimesed kohe kergelt omaks ja eemaldub veelgi rohkem oma rahvuslikust tegevusest. Kui lätlane ei ole haritlane, siis olles käinud algkoolis, aga seal käib peaaegu igauks, sest neid koole on Lätis küllaga, muutub ta kohe kuidagi suureliseks, tunneb end olevat märksa rohkem väärt, kui küla teda hinnata suudab, jätab talu ja jookseb linna või kuhugi kaugemasse kanti. Tegelikult aga pole ta palju väärt, sest tal polnud kannatlikkust sellest algharidusest edasi rühkida ja täielikult ära õppida mingi amet, millega tal oleks hõlpus toekat leiba teenida.

Eestlased on hoopis teistsugused. Lisaks ennenägematule sünnipärasele visadusele töös ja taibukusele kavatsuste elluviimises ei rabele nad siia-sinna, püsivad oma sünnimaal, ei võta omaks ühtki teist rahvast... [– – –]

Ja eestlased on tugevasti oma isamaa mulla külge klammerdunud, ning neid ei kisu maa küljest lahti ei sakslasest parun, mõisnik ega mingi koloniseerimiskomisjon või pank. [– – –]

Laižuvast Tallinna otseteed läbi Riia, Võnnu (Wenden), Valga, Tartu, Tapa on üle 500 versta, enam kui kuusteist tundi tublit, peatumatut sõitu aina põhja poole, ainult Tapalt keeratakse järsult läände. Kas oli põhjamaa lähemal või muutus tõesti äkitselt ilm, kuid ööl vastu 23.VIII külmetasime vagunis.

Teeäärne maastik on lausik, just nagu oleks seda nimme nivelliiriga silutud. Siin laiuvad rabad, mätastikud, madalad jõed, täis

¹ Jānis Bisenieks (1864–1923) – läti ühiskonnategelane, agronoom, ajakirjanik.

kive. Hõre lepavõsa, noored männikud. Talunike väikesed tared. Siin-seal mõis. Harvad lõigatud suviviljarõugud. Igav. Imestad, et põllukultuure on nii vähe näha. Miks, selles pole ma veel selgust saanud.

Ent igavuse ja üksluisuse vahetab välja Tallinna linn ise, mäginagu Vilnius, ilus, kiiresti kasvav, ehitud selliste parkidega nagu Katerinenthal, millele suuruse ja ilu [– – –] poolest on kogu Euroopas vähe võrdseid, veel vähem aga neid, mis teda ületaksid. [– – –]

Linn kasvab, teistest rahvustest inimesed sagivad ringi, aga ka eestlased ei anna alla: neid on siin üle 60%. Tundub, et muud keelt tänavatel ja turgudel ei kuulegi, ainult eestit. [– – –] Kui teraselt kuulatada, eriti aga kirja pandut hoolega vaadata, leiad nii läti- kui ka leedupärasusi, ehkki keel ise on soome rühmast, erinedes sellest niisama palju kui leedu keel lätist.

See, et leedulased on nende keelde oma sõnu poetanud, ei ole mingi ime. Leedulased on ju eestlastega nii palju sajandeid kokku puutunud! Võib-olla rohkemgi kui soomlastega, nii et on neile pannud koguni erilise nime – igaunlased. Eestlased omalt poolt on ainsatena säilitanud sügavast muinasajast pärit kõigile Baltikumini rahvastele ühise aegade nime. [– – –]

Leedu haritlasi on siin vaid mõned: Jonas Bulota,² sõjaväe veterinaararst, Kalnietis, uurija, Tomkevičius, aktsiisiametnik, Jonas Narkevičius, orelimängija, muusik. Tema algatusel korraldati kaks õhtut: 3/II mängiti „Härrat ja talumatse”,³ 11/V oli laulude ja deklamatsioonide õhtu.

II

Minu eelmises kirjas tõstatatud küsimusele, miks meie üliõpilaskond Tartus ei huvitu ega tea midagi oma õpingukaaslastest eestlastest, vastas üks tuntud leedulane nii:

„Sellepärast, et meie ja eestlased ei ole

ikkagi naabrid ja vaevalt selleks ka saame. Meid võib ühendada ainult ühesugune poliitiline seisund, ühesugune väikerahvaste õiguste kitsendamine, muud midagi. Liiga erinevad on iseloomud, liiga erilaadilistes tingimustes on need iseloomud arenenud ja välja kujunenud.”

Tõepoolest. Võtame kas või eestlaste majanduselu.

Mainisin juba, et tee ääres ei olnud näha põllukultuure. Selgub, et neid ei saagi olla: maa on liialt kehv. Kogu Eestimaa kubermangus [– – –] on väga vilets maa. [– – –]

Eesti maaseadused on olnud hoopis teistsugused kui meil. Siin jagavad seadused maa mõisa- (mõznaja) ja talupoegade (krestjanskaja podatnaja) jaoks. Esimesega on mõisnikul voli talitada nii, nagu talle on sobilik; teise peab tingimata andma talupoegadele, kas neile müüma või neid rentnikena pidama. Head on sellest vähe, sest mõisnikele on jäetud õigus vahetada üks rentnik, kui see ei meeldi, kuue aasta pärast teise vastu, või – kui ta näeb, et talupidajal läheb hästi – tõsta renti, nii palju kui vaid tahab.

„Ah, sa teenid nii palju!” ütleb kade sakslasest mõisnik. „Seega on minu maa rohkem väärt!” Ja tõstab renti.

Seepärast pole eestlane sunnitud mitte ainult kurja vaeva nägema, vaid ka kogu maailma ees alatasa silmakirjatsema, teeseldes, et on õnnetu, vilets räpakäi, ehkki mõned sajad sularaha peidetakse seinaprakku. Kõik ainult selleks, et mõisnik tema varast haisu ninna ei saaks ega kõiki tema mahlu välja ei imeks.

Ja nii on kujunenud eesti külainimese ebasümpaatne iseloom. Kavalust täis, kõvasüdamelised, norutajad, laule pole kuulda, kuigi neid on kogutud ehk rohkem kui teistel maailma rahvastel; kui nad ümisevadki, siis kuidagi veidralt, nukralt; ja nad on kättemaksuhimulised. Eestlasest, nii nagu ka žemaidist, on lahutamatu liigendnuga, millega ta otsekui üheteistkümnenda sõrmega teeb kõiksugu töid. Ükskõik mida ta ka sööb – leiba, kon-

² Jonas Bulota (1855–1942) – leedu veterinaar, ühiskonnategelane, alates 1896. a. töötas Tallinnas, hiljem Leedus.

³ „Härra ja talumatsid” („Ponas ir mužikai”, 1893) – leedu kirjaniku Aleksandras Fromas-Gužutise (1822–1900) näidend.

diga või kondita liha, õuna –, ta ei näri, ei hauka, ei lutsi, vaid kõigepealt lõikab ja alles siis paneb suhu. Sellesama noaga ta kaitseb end ja maksab kätte. Mitte kusagil ei ole nii palju „noakangelasi” kui Eestis. (Viimasel ajal hakkab see levima ka kõige rahumeelsemate leedulaste hulgas.) On teada juhus, mil eestlane pussitas eestlast selle eest, et too oli teda kümme aastat tagasi solvanud.

Eestlased armastavad ka juua, omavahel kembelda ja kakelda. Aga seesama nuga annab nende löömingutele teistsuguse iseloomu. Kui leedulased kaklevad väikelinnades, teevad nad palju lärmi, võtavad kätte malaka, aiateiba, puuhalu, pika roika. Niisuguste riistadega inimest ei tapa, ka haavad on teistsugused. Kui kakleb venelane, haarab ta kätte midagi kõvemat – kivi, rauakobaka – ja peksab surnuks. Eestlased pistavad üksteist kähku noaga ja asi ants. Surnuks torkavad harva.

Leedulane on pehmeloomuline, pikaldane, leebe, rahuneb kiiresti maha, pealegi pole ta isegi oma asju ajades kuigi kiire. Ta saab hästi läbi pigem venelasega, kellega kokku juhtub, lätlasega, kes on temast kängem, eestlasega aga ei seltsiks ega sõbrustaks üldse, kui juhtuks ka kõrvuti elama.

Kriminaalsetest patustamistest on eestlaste seas, nii nagu ka kõikjal maailmas, kõige rohkem vargusi ja röövimisi. Sellega paistab eriti silma Tallinn, kus juba ammusest ajast on pinnale ujunud igasugune sogane ühiskonna saast. Siin paneb süütegude rohkus imestama isegi politseinikke endid.

Eesti maainimene paistab silma ennenägematu kokkuhoidlikkuse ja ihnsusega. Kui ta töötab endale, siis on ta taas ennenägematult usin. Kui teistele, siis tasapisi, mitte väga usaldusväärset, nagu seda teeb venelane. Sööb väga viletsalt, viletsamini kui žemaidid, see pole ime: žemaidid söövad isegi liiga palju, aga viletsamini kui Vilkmargé ja Zarasai elanikud. Maarahvas müüb Tallinna turgudel imestamapanevalt palju sigu; palju mitte sellepärast, et neid väga palju kasvatatakse, vaid sellepärast, et nad ise neid üsna vähe tarvi-

tavad. See-eest liigub Eestis raha ka märksa rohkem kui Leedus, ehkki seal, Eestimaa, on põllumaa nii kehv.

Maainimesed elavadki teisiti kui meie. Neil ei ole puhaskambritega taresid või tagatubadega talumaju. Elumajast satud rehetuppa, kus kuivatatakse teravilja, sealt küüni. Kõik on ühe katuse all. Veel leidub ka suitsutaresid. Ikka seal, kus maainimene on mõisa rentnik. Seal, kus ta enam mõisast ei sõltu, talitab ta hoopis teisiti ja ehitab elumaja.

Tallinnas on rahvuslik teadlikkus midagi täiesti uut. [– – –] Meie haritlased, kes asusid siia 15 aasta eest, nagu hr. Bulota, veterinaar, leidsid eesti haritlasest rahvuslase otsimise järel vaid üheainsa, ja see ainukenegi olevat küsimuse peale, missugused on tema rahvuslikud tegemised ja mured, teinud nii suured silmad, nagu oleks näinud mõnda nuhki. Ta polnud tunnistanud end uue vooluga kaasaminejaks. Kõik haritlased olid sakslased, nii nagu meil olid kõik poolakad. Ei olnud kedagi, kes oleks osalenud linna elus, ei olnud kedagi, kes oleks ajalehtigi lugenud. [– – –]

Oma rahvuslikku tarmukust näitasid eestlased Tallinnas alles 1904. aastal, kui nad said esimest korda enamuse linnavolikogu valimistel. [– – –]

Uue teatri [– – –] avamist ma kirjeldama ei tötta, sest kõik lõppes alles kell ½2 öösel, ja oli veel pidusöök, millest ma pidin juba loobuma. 25. kuupäeva hommikul pidasin leedulastele jumalateenistuse ja jutluse, õhutades neid koonduma katoliku karskusseltsi, mille ministerium arvatavasti kinnitab, kui kohalik kuberner ei taha mingeid muid [seltse] kinnitada.

Niisiis saadan ma ainult oma kõne teksti. Peale selle tulid veel tervitused Leedu Teaduse Seltsilt ja And. Bulotalt;⁴ mõlemad võeti vastu kenasti, pika käteplaksutusega.

Komitee ei öelnud, kes mis järjekorras tervitab. Nii pidi iga kõneleja ise üles astuma. Mina pöördusin koosolijate poole vene keeles niiviisi.

„Austatud „Estonia” juhatuse liikmed, daamid ja härrad!

⁴ Andrius Bulota (1872–1941) – leedu advokaat, ühiskonnategelane.

Ma tuln teid õnnitlema kaugelt Leedu-
maalt, Baltikumi lõunaservald...”

Vaevalt olin jõudnud nimetada Leedu
nime, kui tõusis suur sumin ja käteplaksuta-
mine. Nii tervitas Leedut see tuhandepäine
rahvahulk. Kui pisut vaiksemaks jäi, rääkis
edasi:

„...õnnitlema selle puhul, et te olete
endale ehitanud teise grandioosse teatri.
Tartu teatrit me juba tunneme.

Meie, leedulased, jälgime nii kuis suu-
dame teie taassünnitööd, seda mujal enne-
nägematult kiiret edu ja imestame. Ja kuidas
saakski imestamata jätta? Alles eile olite te
pisuke, täiesti tähtsusetu, väheoluline rahva-
kild, tänasel päeval aga juba nii rikastunud,
nii ilusse kiindunud, et julgesite juba ette
võtta ja ehitasitegi niisuguse miljonilise kauni
kunstiteose. Muust rääkimata.

Me imestame ja ühtlasi rõõmustame
täiesti teesklematult. Teie saavutused, nagu
tundub, oleksid meile justkui meie eneste saa-
vutused. Teil ja meil on ühesugune seisund,
ühesugused poliitilised tingimused, milles me
peame töötama, edendades oma rahva oma-
päraselt kultuuri. Me kõik oleme sellel kultuuri
arendamise teekonnal tublisti hiljaks jäänud.
Tihti vajuvad lausa käed rüppe, tihti lased pea
norgu, kui mõtled, kas ikka õnnestub teisele
rahvale järele jõuda. Aga nähes niisuguseid
kiiresti valminud töövilju nagu siin teie oma,
austatud eestlased, saad juurde uut lootust,
uut väge tulevikutöö rügamiseks.

Väikerahvastel, kes on eemale lükatud laia-
haardelisest poliitilisest elust, mis praegusajal
lõhnab alati „soomustatud või soomustamata
rusika” järele, jääb üle pöörduda teise, märksa
auväärsemasse suunda: omalaadsete kultuu-
ride edendamisele, talletades need inimkonna
ühisesse varasalve. Balti mere äärsed aestide
rahvad andsid juba ammu midagi tsiviliseeri-
tud maailmale – merevaigu. Sellega kaunis-
tasid oma trooni Rooma ja Bütsantsi keisrid.
Tänapäeval me merevaiku peaaegu enam ei
anna. Ka on see ise odavaks muutunud. Aga

me võime taas hakata andma, ainult midagi
hoopis hinnalisemat – omapärase rahvusliku
vaimu avaldusi kirjanduses ja kunstides: jutus-
tuses, laulus, muusikas, arhitektuuris ja mujal.
Siin pole ju enam tegemist merevaiguga, vaid
ehedate pärlitega.

Teie, härrad eestlased, olete inimkonna
varasalve pannud veel ühe imekauni pärl. Ja
rõõmustate. Rõõmustame ka meie kui selle
inimkonna osa, tunnistades ilma kadetsemata,
et te olete kiires väikerahvaste taasvirgumise
töös esirinnas... [– – –]

Mina, nähes kõike seda, mis siin toimub,
ning leedu haritlaskond ja rahvas, vähemalt
see osa, mida esindab mind siia saatnud üks
kõige levinumaid ja mõjukamaid Vilniuse
ajalehti „Viltis”, saades sellest kõigest teada,
– me ei suuda jätta hüüdmata:

„Prosit vetustissima natio aestiorum!”⁵

Saal mitte ainult ei plaksutanud kõnele-
jale, nii nagu tegi teistele, vaid korraldas
talle ovatsiooni, mis kaua ei vaibunud; lähe-
dalolijad surusid kätt, teised tervitasid eemalt
peanoogutusega. [– – –]

III

[– – –] Tutvusin Tallinna teatri esimese direk-
tori hr. Paul Pinnaga. See on alles noor, väga
ilus Napoleoni näoga inimene. (Tal ongi
õnnestunud Napoleoniks grimeerimine ja
tema mängimine.) Ta iseloomustas eesti
teatrit nii. Meenutanud mulle, et meil on
draamakoolist läbi käinud Vitkauskas⁶ (kes
on ainult jumal teab kuhu kadunud), seletas
hr. Pinna elavalt:

„Oo, teie olete õnnelikumad! Meist pole
ükski niisugustes koolides käinud. Olen vaid
mänginud Saksamaal, Kölnis, ja minu sõber
sealsamas ühes teises linnas. Meid paluti, et
jääksimegi sealsetesse truppidesse, kuid me ei
jäänud – oli tahtmine töötada omade heaks.
Nii ma tulingi tagasi. Teatriseltsi „Estonia”
vanad ruumid on viletsad, kitsad. Minge vaa-

⁵ Elagu vanim aestide rahvas!

⁶ Aleksandras Vitkauskas (1887–1943) – leedu näitleja ja lavastaja. Lõpetas 1911. a. Moskvast Aleksandr Adaševi teatrikursused, millele P. Pinna ilmselt vihjabki.

tama, kui pisike on lava, missugune pugerik on enese kordaseadmiseks! Ja meid on seal ju nelikümmend. [---] Nüüd on lugu hoopis teine, näete ju, missugusesse teatrihoonesse me ümber kolisime. Jätkub ruumi, jätkub ilusaid ja kalleid dekoratsioone.”

„Hamleti” lavastamine läks maksma ligi kaks tuhat rubla. Kodanlik intelligents, kes varem eriti ei külastanud mitte just üleliia puhast vana „Estoniat”, tuleb nüüd meeleldi. Laialt tuntud näitlejaid eestlastel muidugi veel ei ole, kuid häid näitlejaid on küllalt. Mainitud „Hamletit”, seda lõppematut rida aina vahelduvaid stseene teistsuguste dekoratsioonidega, mängisid eestlased nii, et paremini ei mängita ka headel lavadel. Ma olen seda [„Hamletit”] näinud mitu korda. Rollide interpretatsioonis ei märganud ma erinevust.

„Meiegi oleme näinud, kuidas inimesed mängivad!” vastas hr. Pinna, kes mängis kuninga osa.

Opheliale, pr. Erna Willmerile, soovitasin käsile võtta Wyspiański „Śmierć Ofelji”,⁷ milles kunagi Vilniuses mängis nii ilusasti preili Malinauskytė. Ta lubas üritada.

Eesti kirjandus on kehavõitu. Eriti kõhn on draamateoste repertuaar. Mängitakse aina tõlkeasju. Kui ongi midagi algupärast, siis publik seda ei armastavat, sest see on ordinaarne ja talle hästi tuntud. Öeldakse, et me ise mängiksime meie igapäevaseid asju veelgi paremini.

Kas siis leedulased teisiti mõtlevad? Ka meie külainimesed ei salli laval joominguid, miilustamist, suudlemist. Kui palju kordi me oleme kuulnud:

„Me oskame, me oskame kõike seda ka ise... Näidake midagi paremat!” – Ja käivad mitu korda „Genovaitė”⁸ vaatamas. Mulle näib, et mitte süžeed pole süüdi selles, et meie inimestele ei meeldi, vaid et pole kedagi, kes tõepoolest andekalt teeks neist lihtsatest asja-

dest draama, mis liigutaks südameid ühes või teises suunas.

P. Pinna on kirjutanud ka teose 1905. aasta segadustest.⁹ Sellel teosel on suur menu Soomes, kuid siin, Eestis, on tolle aasta mainimine tsirkulaariga keelatud. Teos olevat väga lavaline, kasutatud on paljusid lavaefekte, kuid kirjanduslikult olevat kehv.

Teistest draamakirjanikest tuleb nimetada A. Kitzbergi ja Ed. Wildet, viimase satiiri¹⁰ tänapäeva ühiskonna pihta kavatseti teatri avamisel mängida, aga kardeti, et see võib mõnel rikkuda seedimise. Trükituna on sel satiiril Eestis olnud ennenägematu menu. [---]

Praegusele teatrihoonele pandi nurgakivi 1910. aastal väga ebameeldivates tingimustes. Ehkki sellele justkui rahvapeole oli kokku tulnud mõnieteist tuhat inimest, ei lubanud kuberner Korostovets ühtki kõnet pidada eesti keeles. Kõik tehti vaikides. Kirjutasin sellest tolsamal aastal russiinide „Dilos”¹¹ ja „Viltises”. Poolakatele ei meeldinud tookord võrdlemine demokraatlikult ja aristokraatlikult korraldatavate pidustustega.

Nüüd on uhke maja peaaegu valmis ja jätab sügava mulje. Niisuguse hoone pärast võiksid Tallinna kadestada isegi suurlinnad. Hoone koosneb kolmest osast. Korpuses on puhvetid, fuajeed, all laod ja keldriruumid. Kahes tiivas on kaks väga ilusat saali — teatri- ja kontserdisaal. Mõlema esiküljed on poolümarad, maapinnal on need ühendatud sammaskoridoriga; kolonnaadi taga on väike õu suveorkestrile, mida võib kuulata ümber kogu õue olevatest puhvetitest ja verandadelt. Kogu maja on nagu paberist, valge, kerge, ehkki hiiglaslik. Sirgjooned jätaavad kõikjal kirjeldamatult meeldiva mulje. [---]

Leedu keelest tõlkinud
Mihkel Loodus

⁷ Poola kirjaniku ja maalikunstniku Stanislaw Wyspiański (1869–1907) näidend „Ophelia surm”.

⁸ Genovaitė ehk Jenoveva.

⁹ Draama „Leek” („Rüüstajad”), mille tšensor keelas 1910. a. Seda mängiti Helsingis 1911. a. ja kinnisel etendusel „Estonias” 1911. a.

¹⁰ Mõeldud on draamat „Tabamata ime”.

¹¹ „Dilo” – Lvivis 1880–1939 ilmunud ajaleht.